

Právne dejiny Slovenska – propedeutika

Uhorské kráľovstvo a jeho ústavné a správne usporiadanie

Uhorsko

- útvar formujúci sa po príchode Maďarov do strednej Európy
- 10. storočie – spočiatku bez schopnosti intenzívneho spravovania územia
- po r. 955 (bitka na rieke Lech) – väčšia koncentrácia moci

Historická periodizácia

- Arpádovské obdobie (do r. 1301)
- Anjouovské obdobie (1301 – 1372)
- Obdobie „zmiešaných“ dynastií (1382 – 1526)
 - Žigmund Luxemburský
 - Matej Korvín
 - Jagellovci
- Habsburské obdobie (1526 – 1918)
 - od r. 1780 – Habsbursko-Lotrinská dynastia

Vývoj územia

- 10. storočie – začiatok 11. storočia
 - územie Uhorska rozdelené na menšie kniežatstvá
- 11. storočie – zjednotenie Uhorska
 - ale výnimkou sú údely (Nitriansko, Biharsko) – zanikajú začiatkom 12. storočia
- od 1102 – uhorský kráľ súčasne aj chorvátsky kráľ
 - vzniká personálna únia – zväzok krajín spojených osobou panovníka
 - krajín spojených do personálnej únie neskôr pribúda, mení sa počet => vzniká súbor krajín uhorskej (svätoštefanskej) koruny
- vazalské krajiny:
 - Halič, Raška
- od 13. storočia – štát je v zásade jednotný s vysokou mierou autonómie územných celkov (mestá, stolice)

Uhorsko (Karpatská kotlina) v 10. století

Uhorsko (Karpatská kotlina) okolo r. 1000

Vývoj územia

- po r. 1526 – krajiny uhorskej koruny súčasťou Habsburskej monarchie
- po r. 1541 – rozdelenie krajiny na tri časti:
 - kráľovské Uhorsko
 - kniežacie Uhorsko (Sedmohradsko)
 - turecký zábor
- od 18. storočia – tzv. Vojenská hranica
 - uhorské, resp. chorvátske územia priamo pričlenené pod správu Viedne

Pramene ústavného práva v Uhorsku

- neexistovala kartálna ústava, Uhorsko až na výnimky spravované podľa tzv. historickej ústavy
- pramene:
 - obyčaje
 - „krvná prísaha“
 - Zlatá bula Ondreja II. (1222) a jej renovácie (1231, 1267)
 - dekréty z rokov 1290 a 1298
 - Dekrét Ľudovíta I. Veľkého (1351)
 - dynastické zmluvy medzi Jagellovcami a Habsburgovcami (1491, 1515)
 - doktrína o Svätej korune
 - doktrína „*Verwirkungstheorie*“ – po Vešeléního sprisahaní a Thököliho povstaní

Pramene ústavného práva v Uhorsku

- 1687 – bratislavský snem
 - uznal dedičnosť Habsburgovcov v mužskej línii (koniec preelektie)
 - zrušil *ius resistendi*
- 1711 – satmársky mier
- 1713 (1723) – Pragmatická sankcia

Obyvateľstvo

- po vzniku feudalizmu stavovské rozdelenie:
 - šľachta
 - vyššia
 - nižšia
 - klérus
 - meštania
 - ...

Panovník (král, *rex*)

- podmienky korunovácie:
 - v Stoličnom Belehrade
 - svätoštefanskou korunou
 - ostrihomským arcibiskupom
- najvyšší sudca, zákonodarca, vojenský veliteľ
- panovník: posvätnosť osoby (vychádza z posvätnosti arpádovského rodu)
 - kanonizácie: sv. Štefan, sv. Ladislav, sv. Imrich, sv. Margita, sv. Alžbeta

Zhromaždenie, snem (*congregatio, parlamentum*)

- zloženie:
 - pôvodne: veľmoži, ale aj prostí obyvatelia
 - neskôr: šľachta, zástupcovia miest, biskupi
- po r. 1608:
 - Horná tabuľa
 - členovia kráľovskej rady
 - baróni
 - župani
 - niektorí biskupi
 - Dolná tabuľa
 - ostatní cirkevní predstavitelia
 - sudcovia
 - zástupcovia stolíc a miest

Sústava štátnych orgánov

- Kráľovská rada
 - poradný orgán kráľa, podieľa sa na jeho rozhodnutiach
 - 1298 – zloženie rady určil snem
 - Anjouovci nerešpektovali zákon z r. 1298
 - za Žigmunda Luxemburského a neskôr sa stabilizovalo zloženie rady a jej úlohy
 - po r. 1526 názov Uhorská rada (sídlo vo Viedni)
- Kráľovská kancelária
 - vybavovanie písomností na kráľovskom dvore
 - listiny
 - posolstvá
 - po r. 1690 Uhorská kancelária vo Viedni

Sústava štátnych orgánov

- Palatín
 - zástupca kráľa
 - sudca
- Krajinský sudca
- Taverník
 - pôvodne hospodársky úradník
 - od 14. storočia sudca pre skupinu kráľovských miest (tzv. tavernícke mestá)
- Personál (osobník)
 - zástupca kráľa, sudca pre skupinu kráľovských miest (tzv. personálove mestá)
- Uhorská komora, Spišská komora (zriadené až Habsburgovcami)
 - hospodárske inštitúcie, výber daní, starostlivosť o kráľovské majetky
- Miestodržiteľstvo (zriadené až Habsburgovcami)
 - správa krajiny v mene kráľa

Miestna správa

- komitáty => stolice (niekedy sa používa výraz župa)
- dediny (vsi)
- mestá (po 13. storočí)
- osobitné územné obvody

Kráľovský komitát

- *comitatus* – zástup prívržencov panovníka
- panovník tento *comitatus* rozdelil:
 - časť zostala na dvore (neskoršia „ústredná štátna správa“)
 - časť ostala pôsobiť na hradoch po celej krajine (neskoršia „miestna štátna správa“)
- členovia komitátu – župani, napr.:
 - *comes palatinus* – palatín
 - *comes comitatus* – (komitátny) župan

Kráľovský komitát

- župan na kráľovskom hrade na vidieku spravoval hrad a jeho okolie = hradský komitát (*comitatus*), hradský vidiek
- komitátna správa:
 - súdnictvo
 - výber daní (tretina poplatkov a daní išla kráľovi)
 - organizácia komitátneho vojska

Vznik šľachtických stolíc

- v 13. storočí sa správa komitátu postupne rozpadáva
 - kráľ udeľuje šľachticom „svoje“ majetky v komitátoch (hrady, dediny)
 - udeľuje tiež privilégia mestám a osobitným obvodom
 - zmenšili sa príjmy kráľa
 - namiesto komitátnej hotovosti vznikali šľachtické vojenské jednotky (neskôr bandériá)
- preto vzniká stoličná správa
 - zvyšujúci sa počet šľachticov viedol k zvýšenej potrebe vidieckych súdov
 - palatín nezvládal vidiecke súdy
 - preto sa z prísediacich palatinálnych kongregácií vytvorila súdna autonómia

Šľachtické stolice

- pomenované podľa sedrie
 - sedria = *sedes iudicaria* (súdna stolica)
 - šľachtická samospráva vzniká v 13. a na začiatku 14. storočia
- na čele stolice (podobne ako predtým komitátu) je župan
 - lat. *comes comitatus*, od 15. stor. *supremus comes*, maď. *főispán*
 - menovaný panovníkom, v novoveku však už pri nástupe do funkcie skladali prísahu aj stoličnému zhromaždeniu
 - reprezentant kráľa v stolici, prostredník medzi kráľom a stoličnou šľachtou
 - v novoveku väčšinu právomocí župana prevzala samospráva a župan má formálnejšie postavenie
 - od 18. storočia bývala v mnohých stoliciach hodnosť župana dedičná (napr. Pálffyovci v Bratislave)

Šľachtické stolice v Uhorsku

Mestá

- mestá právnej povahy v Uhorsku až od 13. storočia
- panovník udelil „hostom“ výsady vo forme privilégia:
 - vyňatie spod (súdnej a inej) právomoci župana
 - slobodná voľba richtára
 - osobitné hospodárske výsady: právo skladu, výčapu, banské práva, atď.
- kategórie miest:
 - slobodné kráľovské mesto
 - zemepanské mesto
- predstavitelia mesta: richtár, mestská rada, mešťanosta (od 15. storočia)

Osobitné územné oblasti

- panovník udeľoval výsady aj iného typu a vznikli tak zvláštne územné obvody, napr.:
 - Provincia spišských miest
 - Provincia spišských kopijníkov

(late 1200s)

